

ALTERNACIJE IJE/JE/E/I

Na mjestu staroslavenskog samoglasnika jata (ě) u današnjem se književnom jeziku nalazi *ije* (*lijep*, *je* (*ljepota*), *e* (*bregovi*) ili *i* (*volio*) te ih zato i zovemo refleksima (odrazima) staroga jata.

U ulomku iz teksta *Jato problema od staroga jata* izostavljeni su refleksi staroga jata (*ije/je/e/i*).

- Pokušaj se sjetiti što si o alternacijama *ije/je/e/i* učio/la u osnovnoj školi.
- Prepiši tekst u bilježnicu i pravilno upiši *ije*, *je*, *e* ili *i*.
Pomoći će ti upute unutar samog teksta!

Jato problema od staroga jata

(...) R___či s jatom u dugim su se slogovima ijekavizirale (r___ka, d___te, v___k), a jekavizirane su one u kratkom slogu (m___sto, pj___sma, v___tar).

To bi se lako naučilo da nema izuzetaka koji potvrđuju pravilo. Naime katkad i u dugim slogovima ostaje **je**: v___ran, s___nka, zas___dati, (...). **Ije** se zamjenjuje sa **je** u sekundarnom pokraćivanju izazvanom tvorbenim nastavcima. Tako se pokraćuju deminutivi s nastavcima -ić, -ica, -ce: cv___t - cv___tić, r___ka - r___čica. Ali ne i u deminutivima s nastavkom -ak: cv___t - cv___tak! **Ije** se pokraćuje u **je** u augmentativima: r___ka - r___čina; u komparativu: l___p - l___pši, t___san - t___šnji itd. Isto se događa ako se **ije** nađe pred naglašenim slogom: oc___niti - oc___njivati, prim___titi - prim___ćivati, osv___tliti - osv___tljivati itd.

Nije baš jednostavno, ali da se naučiti.

(Stjepko Težak: Hrvatski naš svagda(š)nji)

Rješavajući zadatak, ponovili ste neka pravila o izmjenjivanju *ije/je/e/i*.

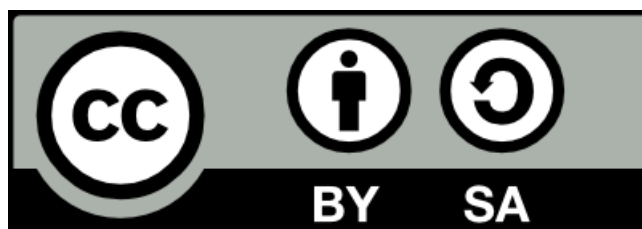
Mogu se dogoditi dvije promjene:

kraćenje dugog sloga
(ije>je/e)

ili

duljenje kratkog sloga
(je/e/i>ije).

Materijale izradila: Suzana Ven Rakić, prof.

DUGI SLOG SE KRATI (IJE>JE/E):

1. kada se nalazi ispred naglašenog sloga:

- u **imenicama**
 - ota → ljepota
 - oća → sljepoća
 - ina → bjelina
 - ač/ -ačica → pripovjedačica
 - ar/ -arica → cvječar

- u **nesvršenim glagolima** ako se tvore od svršenih koji u osnovi imaju *ije*

- riješiti - rješavati
- ocijeniti - ocjenjivati
- pobijediti - pobjeđivati

- u **pridjevima** -ovit → mješovit

2. u sklonidbi imenice:

dijete - djeteta, djetetu, djetetom

3. u dugoj množini imenica s postojanim naglaskom:

bijes - bijesa - bjesovi
vijek - vijeka - vjekovi

Ali ako se naglasak u G mijenja,
u dugoj množini:
lijek - lijeka- lijekovi
ostaje ije!

4. u imenicama sa sufiksima:

-ara → mljekara
-ba → primjedba
-čina, -ina → svjetina
-telj → izvjestitelj

5. u deminutivima:

-čić, -ić → vjenčić, djelić
-ica, čica → svječica, cjevčica

Ali u deminutivima na **-ce** → odijelce,
-ak → cvijetak, **-ka** → cijevka,
ostaje ije!

6. u zbirnim imenicama na -ad:

→ zvjerad

Ali u zbirnim imenicama na **-je** → cvijeće,
liješće **ostaje ije!**

7. u glagolskim imenicama nastalim od svršenih glagola:

→ izliječiti - izlječenje
prosvijetliti - prosvjetljenje

Ali u glagolskim imenicama nastalim
od **nesvršenih** glagola
→ dijel - dijeljenje
cijepiti - cijepljenje,
ostaje ije!

8. u komparativu i superlativu:

bjelji, ljepši, rjeđi, najbjelji, najljepši

9. u pridjevima:

-an → vječan
-ast → bjelkast
-it → rječit
-ljiv → ljepljiv

Ali u posvojnim pridjevima na **-ov** → pijetlov,
-ev → slijepčev, **-in** → zvijezdin,
ostaje ije!

10. Ako je ispred kratkog sloga **r** i još neki suglasnik, može ostati **je** ili samo **e**:

→ brjegovi/bregovi
vrjedniji/vredniji

Ali ako **r** slijedi iza prefiksa **ostaje je** → odrješit!

KRATKI SLOG SE DULJI (JE/E/I>IJE)

1. kada od svršenog glagola koji ima u osnovi **je** tvorimo nesvršeni i glagolsku imenicu:

→ dospjeti - dospijevati, dospijevanje
razumjeti - razumijevati, razumijevanje

Ali ako je u osnovi svršenog glagola
mjera, mjesto, sjesti →
zasjesti - zasjedati, zasjedanje
ostaje je!

2. u glagolima **letjeti, leći, liti, zreti**:

→ izletjeti - izlijetati - izlijetanje
uliti - ulijevati - ulijevanje

3. u tvorbi imenica od glagola s predmetkom **pre**:

→ prelaziti - prijelaz

Provjeri znanje!

1. Promotri ove rečenice:

- On je u odijelu. On je u odjelu.*
- Pročitaj mi nešto iz tog djela. Pročitaj mi nešto iz tog dijela.*
- Dovedite mi djevu. Dovedite mi devu.*

- Objasni razlike u značenju ovih rečeničnih parova.

2. Precrtaj tablicu u bilježnicu i preoblikuj ove glagole u glagolske imenice (pazi na svršenost/nesvršenost glagola!):
pripovijedati, ozlijediti, cijediti.

- Navedi pravilo koje si primijenio/la.

GLAGOL	IMENICA	PRAVILO
<i>pripovijedati</i>		
<i>ozlijediti</i>		
<i>cijediti</i>		

3. Precrtaj tablicu u bilježnicu i preoblikuj svršene glagole u nesvršene:
obavijestiti, zamijeniti, osvjetliti, izletjeti, proliti, podsjeći.

- Navedi pravilo koje si primijenio/la.

SVRŠENI GLAGOL	NESVRŠENI GLAGOL	PRAVILO
<i>obavijestiti</i>		
<i>zamijeniti</i>		
<i>osvjetliti</i>		
<i>izletjeti</i>		
<i>proliti</i>		
<i>podsjeći</i>		

4. Napiši u bilježnicu superlative ovih pridjeva:
bijel, trijezan, tijesan, vrijedan.

- Navedi pravilo koje si primijenio/la.

5. Napiši u bilježnicu umanjenice ovih imenica:
crijep, snijeg, tijelo, cvijet.

- Ovisno o sufiksu kojim si tvorio/la umanjenice, napiši pravilo.

Kreativna igra!

1. PRAVOPISNI PRIRUČNIK

Na mnogim javnim mjestima (ugostiteljskim, obrtničkim itd.), u javnim glasilima potkradu se pogreške u pisanju alternacija ije/je/e/i.

Evo jedne iz ugostiteljskog objekta na našoj obali: *Hvala na posijeti!*

- Ispravi je i pronađi još sličnih primjera.
- Posebno prouči natpise u djelatnostima za koje se školuješ!
- Zapiši ih u bilježnicu zajedno s ispravkom i objašnjenjem pogreške (pravilom).
- Ako ih pronađeš dovoljno, možeš ih skupiti u mapu i složiti mali pravopisni rječnik o alternacijama ije/je/e/i u svom zanimanju.